

Warszawa, dnia 17 czerwca 2020 r.

STANOWISKO KOMISJI ETYKI I WYKONYWANIA ZAWODU
KRAJOWEJ RADY RADCÓW PRAWNYCH

1. Przedmiot stanowiska:

ocena dopuszczalności:

- a) świadczenia przez radcę prawnego zatrudnionego na podstawie umowy o pracę przez spółkę holdingową pomocy prawnej na rzecz spółek bezpośrednio zależnych lub pośrednio zależnych,
- b) świadczenia pomocy prawnej przez radcę prawnego zatrudnionego na podstawie umowy o pracę przez daną spółkę bezpośrednio zależną na rzecz innych spółek zależnych lub spółki holdingowej

- przy założeniu, że świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego, o którym wyżej mowa odbywałoby się bez jakiegokolwiek umowy łączącej radcę prawnego ze spółką będącą beneficjentem pomocy prawnej, jak również bez wynagradzania radcy prawnego przez spółkę będącą beneficjentem pomocy prawnej,

- c) powierzenia przedstawicielowi spółki holdingowej uprawnienia do wskazywania radcy prawnego związanego stosunkiem pracy z dowolną spółką z grupy kapitałowej, który miałby udzielić pomocy prawnej na rzecz danej spółki zależnej lub na rzecz spółki holdingowej.

2. Stan faktyczny

Wnioskiem z dnia (...) 2020 r., który wpłynął do Krajowej Rady Radców Prawnych w dniu (...) 2020 r., (...) zwróciła się z prośbą o zajęcie stanowiska w przedmiocie dopuszczenia wskazanego we wniosku konkretnego modelu rozwiązań mających na celu organizację pomocy prawnej spółek wchodzących w skład grupy kapitałowej, szczegółowo przedstawiając kontekst wynikający z planowanych działań spółki holdingowej.

Planowane działania, mają prowadzić do zawarcia pomiędzy spółką holdingową a spółkami zależnymi umów mających za przedmiot świadczenie usług mających na celu wykonywanie bieżącej pomocy prawnej na rzecz spółek zależnych. Umowy takie miałyby zapewnić świadczenie pomocy prawnej przez radców prawnych zatrudnionych przez spółkę holdingową bezpośrednio na rzecz spółek zależnych.

3. Przepisy prawa istotne dla zajętogo stanowiska:

- 1) art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), zwanej dalej Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej lub w skrócie Konstytucją RP,

- 2) art. 2, art. 8 ust. 1 i art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz. U. z 2020 r. poz. 75) zwanej dalej ustawą o radcach prawnych,
- 3) art. 5 pkt 4, art. 7 ust. 2 zd. 1, art. 25 ust. 1, art. 26 ust. 1 oraz art. 42 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego uchwalonego przez Krajowy Zjazd Radców Prawnych stanowiącego załącznik do uchwały nr 3/2014 Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, zwanego dalej KERP,
- 4) art. 3 Regulaminu wykonywania zawodu radcy prawnego stanowiącego załącznik do uchwały nr 94/IX/2015 Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 13 czerwca 2015 r. w sprawie Regulaminu wykonywania zawodu radcy prawnego, zwanego dalej Regulaminem.

4. Rozważania prawne

Radca prawny to zawód zaufania publicznego. Zawodom zaufania publicznego powierza się dbanie o najbardziej wrażliwe sprawy i interesy jednostek ze względu na wysokie walory profesjonalizmu oraz standardy etyczne. Ze względu na charakter interesów chronionych przez przedstawicieli zawodów zaufania publicznego niezwykle ważne jest zapewnienie nienaruszalności zasad wykonywania zawodu. Tylko nienaruszalne zasady mogą bowiem zapewnić podmiotom korzystającym z usług osób wykonujących zawody zaufania publicznego należyte zabezpieczenie ich interesu przed często niepowetowaną szkodą. Szczególną rolę gwaranta wysokich standardów profesjonalnych i etycznych pełnią samorzady zawodowe zawodów zaufania publicznego, którym Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej powierzyła zadanie sprawowania pieczy nad należytym wykonywaniem zawodu. Zgodnie z art. 17 ust. 1 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., samorzady zawodowe zawodów zaufania publicznego sprawują pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. Piecza samorządów nad należytym wykonywaniem zawodu zaufania publicznego wyraża się między innymi w wypełnianiu funkcji regulacyjnej poprzez tworzenie w oparciu o upoważnienia ustawowe przepisów prawa samorządowego regulujących kwestie etyczne oraz zasady wykonywania zawodu, jak również w tak ważnych zadaniach, jak wizytowanie radców prawnych w celu dokonania oceny zgodności wykonywania zawodu z obowiązującymi przepisami prawa, wykonywania funkcji orzeczniczych w zakresie odpowiedzialności dyscyplinarnej, czy też ustalanie standardów dotyczących podnoszenia kwalifikacji przez radców prawnych.

Z określonej w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP roli samorządu radców prawnych wynikają także działania Komisji Etyki i Wykonywania Zawodu powołanej przez Krajową Radę Radców Prawnych uchwałą Nr 11/X/2017 z dnia 13 stycznia 2017 r. Zgodnie z § 3 pkt 1 tej uchwały do zadań Komisji należy m.in. udzielanie opinii, wyjaśnień i interpretacji w sprawach związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego na żądanie radców prawnych, organów samorządu radców prawnych, organów administracji publicznej, organów wymiaru sprawiedliwości, pracodawców i klientów. Wprawdzie stanowiska tej komisji nie mają mocy wiążącej w stosunku do podmiotów spoza samorządu radców prawnych, to jednak w procesie

kształtowania standardów należytego wykonywania zawodu mają istotne znaczenie, stanowiąc ważną wskazówkę i niekiedy pomoc dla osób wykonujących zawód.

Mając na względzie przedstawiony we wniosku stan faktyczny, należy zwrócić uwagę, że istotą zawodu radcy prawnego jest świadczenie pomocy prawnej. Pomoc prawna wykonywana jest przez radców prawnych na podstawie umowy (art. 3 Regulaminu). Przepisy ustawy o radcach prawnych na zasadzie *numerus clausus* kształtują katalog dopuszczalnych form wykonywania zawodu radcy prawnego. Zgodnie z art. 8 zawód radcy prawnego może być wykonywany w ramach stosunku pracy, na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w spółce:

- 1) cywilnej lub jawnej, w której współnikami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) partnerskiej, w której partnerami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której komplementariuszami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Jak więc wynika z powyższego wyliczenia nie jest dopuszczalne świadczenie pomocy prawnej w formie spółki kapitałowej. Ustawodawca w pełni świadomie wyłączył taką możliwość o czym świadczy fakt, że zgodnie z ustawą z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej aż do uchylecia jej art. 24, co nastąpiło z dniem 15 września 1997 r. w związku z wejściem w życie ustawy z dnia 22 maja 1997 r. o zmianie ustawy - Prawo o adwokaturze, ustawy o radcach prawnych, oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 75 poz. 471) dopuszczalne było prowadzenie działalności gospodarczej przez wszelkie spółki z udziałem radców prawnych i adwokatów a nawet przez spółdzielnie, w których uczestniczyli radcowie prawni lub adwokaci.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 lutego 2008 r. (sygn. akt III CSK 245/07) wyraźnie wykluczył możliwość świadczenia przez radców prawnych pomocy prawnej na rzecz klientów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Zdaniem Sądu Najwyższego, przepis art. 8 ust. 1 ustawy o radcach prawnych sprzeciwia się nie tylko wykonywaniu tych czynności z zakresu pomocy prawnej, które zastrzeżone są dla adwokatów lub radców prawnych, ale też wykonywaniu wszelkich (jakichkolwiek) czynności przez radców prawnych zatrudnionych w spółce kapitałowej dla jej klientów. Ze zrozumiałych względów uwaga dotycząca wykonywania czynności zawodowych przez osoby zatrudnione w spółce dotyczy wyłącznie radców prawnych. Pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy bez wątpienia zastosować można w całej rozciągłości do problematyki świadczenia przez radców prawnych zatrudnionych w spółce holdingowej pomocy prawnej na rzecz innych spółek należących do holdingu.

W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, że pomiędzy radcą prawnym a jego klientem nawiązuje się specyficzna więź oparta na wzajemnym zaufaniu, przy czym od strony klienta więź ta opiera się także na zaufaniu publicznym. Gwarancję zaufania publicznego osób wykonujących zawód radcy prawnego stanowią podstawowe wartości tego zawodu a wśród nich tajemnica radcowska oraz zasada niezależności i wymóg unikania konfliktu interesów. Bez tych zasad nie byłoby możliwe prawidłowe wykonywanie zawodu radcy prawnego ani też funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Początkowa treść preambuły KERP wyraźnie wskazuje, że radca prawny wykonujący w sposób samodzielny i niezależny wolny zawód służy interesom wymiaru sprawiedliwości, jak również tym, których prawa i wolności zostały mu powierzone w celu ochrony. Podkreślono w cytowanym fragmencie preambuły cechy zawodu w postaci samodzielności, niezależności oraz wolnego charakteru profesji. Radca prawny, przy wykonywaniu czynności zawodowych musi pozostawać wolny od jakichkolwiek wpływów wynikających z jego osobistych interesów, nacisków z zewnątrz oraz ingerencji z jakiegokolwiek strony lub z jakiegokolwiek powodu (art. 7 ust. 2 zd. 1 KERP).

Kolejna istotna kwestia związana z podstawą wykonywania czynności zawodowych na rzecz konkretnego podmiotu (klienta radcy prawnego) wynika z zasady, zgodnie z którą radca prawny nie może podjąć się wykonywania usług pomocy prawnej bez umowy zawartej z klientem. Należy bowiem przyjąć, że umowa o której mowa w art. 3 Regulaminu, to umowa zawarta z klientem. W kontekście istoty wątpliwości przedstawionej w piśmie skierowanym do organów samorządowych potrzebne jest ustalenie zakresu znaczeniowego pojęcia klient.

W pierwszej kolejności wypada zauważyć, że klientem radcy prawnego mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i jednostki organizacyjne, niezależnie od tego czy posiadają, czy też nie posiadają osobowości prawnej. Niezbędna do nawiązania relacji prawnej pomiędzy podmiotami jest podmiotowość prawna, nawet jeśli miałaby ona ściśle ograniczony zakres. W szczególności na gruncie prawa pracy zdolność prawna przysługuje jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej. Do uznania takiej jednostki za pracodawcę wystarczy, aby jednostka taka mogła zatrudniać pracowników. Klientem radcy prawnego jest zgodnie z przepisem art. 5 pkt 4 KERP każdy, na rzecz kogo radca prawny świadczy pomoc prawną. Skoro zaś pomoc prawna świadczona przez radcę prawnego ma na celu ochronę interesów prawnych podmiotów, na których rzecz jest wykonywana to oczywiste staje się, że interes prawny, który ma być chroniony poprzez należyte wykonywane przez radcę prawnego czynności zawodowe musi być interesem prawnym samego klienta a nie jakiegokolwiek osoby trzeciej, choćby powiązanej z klientem. Można też spojrzeć na omawiane zagadnienie od innej strony i stwierdzić, że klientem będzie także podmiot, na rzecz którego radca prawny świadczy pomoc prawną niezależnie od tego, czy świadczenie pomocy prawnej zostanie sformalizowane poprzez zawarcie jakiegokolwiek umowy. Klientem będzie zatem także spółka zależna, na rzecz której radca prawny świadczył będzie pomoc prawną będąc zatrudnionym w spółce holdingowej. Identyczna będzie ocena sytuacji, w której radca prawny będąc zatrudnionym w jednej spółce zależnej świadczył będzie pomoc prawną na rzecz innej spółki zależnej na polecenie osób zarządzających spółką holdingową. W każdym takim wypadku dojdzie do nawiązania owej specyficznej relacji radca prawny – klient mimo braku umowy z klientem (beneficjentem pomocy prawnej). Kwestia podmiotu wypłacającego

wynagrodzenie należne z tytułu świadczenia pomocy prawnej wydaje się mieć już znaczenie jedynie drugorzędne wobec kwestii posiadania umowy stanowiącej podstawę wykonywania przez radcę prawnego czynności zawodowych mających na celu ochronę interesów prawnych drugiej strony tej umowy. Mając na względzie powyższe rozważania, należy skonstatować, że radca prawny w celu rozpoczęcia (podjęcia się) świadczenia pomocy prawnej na rzecz konkretnego podmiotu, powinien zawrzeć umowę regulującą warunki i zasady wykonywania usług pomocy prawnej na rzecz tego podmiotu. Sytuacja, w której radca prawny świadczy pomoc prawną bez umowy z klientem (podmiotem, na rzecz którego świadczona jest pomoc prawna, nie tylko narusza art. 3 Regulaminu ale prowadzi do szeregu naruszeń przepisów Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, jak również do naruszenia art. 8 ust. 1 ustawy o radcach prawnych.

Radca prawny świadczący pomoc prawną na rzecz innych podmiotów prawa, z którymi nie wiąże go umowa o pracę lub umowa o świadczenie pomocy prawnej znalazłby się bez wątpienia w sytuacji przynajmniej zagrażającej w istotnym stopniu jego niezależności. Sytuacja taka mogłaby również podważać zaufanie do radcy prawnego. Wykonywanie czynności zawodowych zorganizowanych w ten sposób godziłoby w godność zawodu a ponadto byłoby sprzeczne z zasadą lojalności wyrażoną w art. 8 KERP.

Niezwykle istotne jest uwzględnienie w kontekście przedstawionych zagadnień problemowych zasady unikania konfliktu interesów. Przede wszystkim jednak naruszone zostałyby zasady wyrażone w przepisach art. 25 i art. 26 KERP. Z mocy art. 25 ust. 1 KERP radca prawny nie może zajmować się sprawami ani w jakikolwiek sposób uczestniczyć w czynnościach, które ograniczałyby jego niezależność, uwłaczały godności zawodu, podważały do niego zaufanie albo groziły naruszeniem tajemnicy zawodowej. W stanie faktycznym przedstawionym we wniosku o zajęcie stanowiska zachodzi poważne ryzyko ograniczenia niezależności radcy prawnego oraz podważenia do niego zaufania. Bardzo łatwo wykazać także bezpośrednie zagrożenie dla tajemnicy zawodowej radcy prawnego. Radca prawny wykonując jednocześnie czynności zawodowe na rzecz podmiotów pozostających w powiązaniach kapitałowych lub innych relacjach w ramach grupy kapitałowej niewątpliwie musi liczyć się z poważnym ryzykiem naruszenia tajemnicy radcowskiej dotyczącej spraw jego klienta (tj. pracodawcy). Ponadto świadcząc pomoc prawną na rzecz podmiotu z tej samej grupy kapitałowej radca prawny naraża się na konieczność wyłączenia od świadczenia pomocy prawnej na rzecz swojego klienta w związku z zaangażowaniem na rzecz ochrony interesu prawnego podmiotu niezwiązanego z radcą prawnym umową o świadczenie pomocy prawnej. Istotne przy tym pozostają wskazane we wniosku o zajęcie stanowiska informacje dotyczące istnienia więzi obligacyjnych pomiędzy spółką holdingową oraz spółkami zależnymi. Istnienie takich więzi dowodzi wysokiego ryzyka, że interes tych podmiotów pozostaje lub przynajmniej może stawać w kolizji z interesem spółki zatrudniającej radcę prawnego.

W świetle art. 26 ust. 1 KERP zakazane jest świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego w warunkach naruszających lub stwarzających znaczne zagrożenie naruszenia tajemnicy zawodowej, ograniczenia niezależności radcy prawnego albo gdy posiadana przez niego wiedza o sprawach innego klienta lub osób, na rzecz których uprzednio wykonywał czynności zawodowe, dawałaby klientowi nieuzasadnioną przewagę.

Istotą powiązań holdingowych jest istnienie więzi o charakterze kapitałowym, personalnym lub organizacyjnym wewnątrz struktury holdingowej tworzonej przez poszczególnych uczestników holdingu. Podmioty działające w strukturze holdingowej mimo powiązań przybierających postać zależności, w świetle prawa cywilnego, występują w obrocie prawnym jako odrębne osoby prawne lub jako odrębne spółki nieposiadające osobowości prawnej, ale posiadające podmiotowość prawną (spółki osobowe prawa handlowego). Odrębność spółek uczestniczących w holdingu polega między innymi na tym, że spółki te posiadają odrębny od pozostałych uczestników holdingu interes prawny wynikający chociażby z posiadania odrębnego majątku wymagającego odpowiedniego zabezpieczenia przed nieuprawnionym rozporządzaniem.

Świadczenie pomocy prawnej przez radców prawnych w grupach kapitałowych regulują przepisy art. 42 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego. Zgodnie z art. 42 ust. 1 pkt 2 radca prawny wykonujący zawód na podstawie umowy o pracę bądź umowy o świadczenie stałej pomocy prawnej klientowi będącemu osobą prawną nie może utożsamiać interesu klienta z interesem innych podmiotów z grupy kapitałowej klienta bądź interesem ich organów albo członków tych organów. Norma ta znajduje odpowiednie zastosowanie w przypadku radcy prawnego świadczącego pomoc prawną na rzecz jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej (art. 42 ust. 6). Zgodnie z art. 42 ust. 2 umowa z klientem lub odrębne oświadczenie klienta powinno wskazywać organy i osoby upoważnione do zasięgania od radcy prawnego stanowiska co do prawa i wyrażania zgody na podejmowane czynności zawodowe. Przepis ten dotyczy wyłącznie świadczenia pomocy prawnej na rzecz klienta radcy prawnego. Dlatego też należy przyjąć, że chodzi wyłącznie o organy spółki na rzecz której radca prawny świadczy pomoc prawną w związku z zawartą umową a zatem w warunkach umowy o pracę o organy spółki będącej pracodawcą. To samo należy odnieść do osób upoważnionych do zasięgania od radcy prawnego stanowiska co do prawa i wyrażania zgody na podejmowane czynności zawodowe. Dodatkowym argumentem przemawiającym za trafnością tego stanowiska, jest wzgląd na tajemnicę zawodową radcy prawnego. Nie sposób bowiem dopuścić, aby o czynnościach zawodowych radcy prawnego miała decydować osoba niebędąca członkiem struktury organizacyjnej jednostki zatrudniającej radcę prawnego i będącej jednocześnie pracodawcą tego radcy prawnego. Z przepisu art. 9 ust. 1 ustawy o radcach prawnych wynika *expressis verbis*, iż radca prawny wykonujący zawód w ramach stosunku pracy zajmuje samodzielne stanowisko podległe bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej. Przepisy ustawy o radcach prawnych określają też jakie szczególne cechy wykazuje taka podległość w stosunku do podległości typowej dla stosunków pracy w ogólności.

W świetle powyższych przepisów powszechnie obowiązującego prawa oraz wydanych na podstawie upoważnień ustawowych przepisów prawa samorządowego, nie może zatem być wątpliwości, że:

- 1) radca prawny zatrudniony w ramach umowy o pracę przez spółkę holdingową nie może świadczyć pomocy prawnej na rzecz spółek bezpośrednio lub pośrednio zależnych od spółki holdingowej;

- 2) radca prawny zatrudniony w ramach umowy o pracę przez spółkę bezpośrednio zależną nie może świadczyć pomocy prawnej ani na rzecz spółki holdingowej ani też na rzecz innych spółek zależnych;

- jeżeli nie jest związany więzią prawną z należycie reprezentowanym beneficjentem pomocy prawnej oraz z zastrzeżeniem zakazu podejmowania działań i czynności w przypadku konfliktu interesów.

Mając na względzie stanowisko wyrażone w przedstawionych powyżej kwestiach, bezprzedmiotowe staje się zajęcie stanowiska w sprawie dopuszczalności powierzenia osobie działającej w ramach spółki holdingowej uprawnień do wskazywania konkretnego radcy prawnego zatrudnionego przez spółkę zależną do świadczenia pomocy prawnej na rzecz spółki holdingowej lub innej spółki zależnej. Skoro bowiem samo świadczenie pomocy prawnej w takich warunkach jest niedopuszczalne, to nie sposób dyskutować o trybie powierzenia radcy prawnemu świadczenia takiej pomocy prawnej.

Na koniec wypada przypomnieć, że z Kodeksu Etyki Radcy Prawnego wynika norma, zgodnie z którą radca prawny nie może naruszać zasad etyki zawodowej i niewłaściwie wywiązywać się z obowiązków zawodowych w celu spełnienia oczekiwań klienta lub osób trzecich (art. 7 ust. 3 KERP).

oprac. r. pr. Tomasz Głębocki

Przewodniczący Komisji

Etyki i Wykonywania Zawodu KRRP

r. pr. Ryszard Wilmanowicz